

Marcin Chełminiak
Instytut Nauk Politycznych
UWM w Olsztynie

Ekspertyza:

Współpraca międzynarodowa w XXI wieku - perspektywa feministyczna

Wykonana na rzecz Activity: 6,7,4,8

W teoriach stosunków międzynarodowych, obok nurtów klasycznych, takich jak liberalizm czy realizm funkcjonują także nurty krytyczne wobec tych szkół. Można do nich zaliczyć postmodernizm, neomarksizm czy konstruktywizm. Od kilkunastu lat, szczególnie w państwach anglosaskich, coraz większą popularnością cieszy się nurt feministyczny. Wzrost jego popularności można datować od końca lat 80. XX wieku. Zakończenie „zimnej wojny” i upadek systemu dwubiegunowego w stosunkach międzynarodowych zainspirowały badaczy do postawienia nowych pytań dotyczących sposobów rozwiązywania problemów i konfliktów o zasięgu ponadnarodowym, zarówno w skali globalnej, jak i regionalnej. Do głównych przedstawicielek feminizmu należy m.in. Ann Tickner oraz Cynthia Enloe¹.

Przełom XX i XXI wieku przyniósł nie tylko transformację międzynarodowego ładu politycznego i społeczno-gospodarczego, ale również coraz większą popularność nowych teorii eksplanacyjnych dotyczących rzeczywistości post-zimnowojennej. Jednym z tych nurtów jest feminizm, który coraz częściej w literaturze przedmiotu pojawia się jako pełnoprawna perspektywa badawcza.

Nurt feministyczny nie jest jednorodny. Można w nim wyodrębnić różne kierunki: feminizm liberalny – domagający się takich samych praw i możliwości działania dla kobiet oraz mężczyzn; feminizm marksistowski i socjalistyczny – koncentrujący się na globalnym systemie kapitalistycznym, doszukujący się przejawów dyskryminacji kobiet w

---

¹ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2007, s. 327.

kapitalistycznym systemie produkcji; feminizm postmodernistyczny – traktujący płęć kulturową² jako subiektywną, a więc płynną i arbitralną konstrukcję społeczną; feminizm kosmopolityczny – analizujący warunki przyczyniające się do eksploatacji kobiet i postulujący ich emancypację, uznający nadrzędność wspólnoty losu kobiet nad odmiennymi doświadczeniami w różnych kulturach, będącą wynikiem samego faktu bycia kobietą; feminizm różnicy – głoszący, że różnice między kobietami oraz mężczyznami są istotne i rzeczywiste, część badaczy uważa, że są one uwarunkowane biologicznie, inni, że kulturowo.

Wielopłaszczyznowa współpraca międzynarodowa jest jednym z kluczowych procesów kształtujących obecny świat. Kooperacja polityczna, gospodarcza, społeczna oraz w sferze bezpieczeństwa jest elementarnym warunkiem stabilizacji porządku międzynarodowego. Feminizm podkreśla nowy wymiar współpracy międzynarodowej wskazując na znaczenie tych podmiotów, którym tradycyjne paradygmaty w teoriach stosunków międzynarodowych przypisywały znaczenie drugorzędne, marginalne lub w ogóle je pomijały³. Chodzi tutaj przede wszystkim o takich aktorów pozapaństwowych jak: ruchy społeczne, organizacje pozarządowe, fundacje, stowarzyszenia. Feminizm zwraca szczególną uwagę, jaką w sferze współpracy międzynarodowej w XXI wieku będą odgrywać grupy mniejszościowe, dotychczas marginalizowane nie tylko w wymiarze polityki wewnętrznej, ale także w odniesieniu do kooperacji transnarodowej i międzypaństwowej⁴. Grupą, na której ogniskuje się zainteresowanie przedstawicieli analizowanej teorii (m.in. Ann Tickner) są kobiety traktowane – nie do końca precyzyjnie – właśnie jako dyskryminowana grupa mniejszościowa.

Współpraca międzynarodowa w perspektywie feministycznej jest traktowana w opozycji do tradycyjnego, realistycznego czy neorealistycznego podejścia. Feminizm nie stawia kategorii siły i potencjału jako centralnych dla rozważań o współczesny świecie⁵. Krytycznie odnosi się do militarnych (siłowych) środków polityki zagranicznej państwa i innych podmiotów stosunków międzynarodowych. Polityka międzynarodowa, która raczej preferuje

² W ekspertyzie pojęcie „płęć” jest rozumiane jako płęć kulturowa, czyli *gender*, w odróżnieniu od płci biologicznej, którą feministki określają po angielsku jako *sex*.

³ Zob. Szerzej: M.E. Szatlach, *Women's Space in International Relations*, w: *The Participation of Women In The Media and In Politics – an international dimension*, eds. I. Andruszkiewicz, A. Balczyńska-Kosman, Poznań 2010, *passim*.

⁴ Por. H. Riegler, *Feminist IR : problems, debates, prospects*, Vienna 2004, *passim*; I. Skjelsbaek, D. Smith, *Gender, peace and conflict*, Oslo-London 2001, *passim*; J. Ward, B. Vann, *Gender-based violence in refugee settings*, „Lancet” 2002, *passim*, December; *Women in an insecure world = Les femmes dans un monde d'insécurité = Frauen in einer unsicheren Welt*, Geneva 2007, *passim*.

⁵ Zob. M. Głowacka, J. Sadłocha, *Interes w dobie globalizacji z perspektywy feministycznej teorii i praktyki stosunków międzynarodowych*, „Wrocławski Przegląd Międzynarodowy”, 2010, nr 3-4 s. 202-204.

środku o charakterze *soft power* jest niewątpliwie bliższa niż model polityki, którą uprawiają Amerykanie. Feministki jako przykład maskulinistycznego sposobu rozwiązywania konfliktów międzynarodowych podaje amerykańską interwencję w Iraku z 2003 r. Według nich wykorzystanie siły militarnej zamknęło jednocześnie drogę do wykorzystania innych, bardziej koncyliacyjnych metod rozwiązania tej kwestii. A.J. Tickner dodaje jednak, iż nie można przeprowadzić prostego podziału, iż rozwiązania siłowe są charakterystyczne wyłącznie dla mężczyzn, podczas gdy kobiety zawsze wybierają negocjacje. Wskazuje na fakt, iż operację w Iraku poparły także kobiety, chociaż jej zdaniem wynika to z faktu, iż całe myślenie w zakresie spraw politycznych czy międzynarodowych jest zdominowane przez maskulinistyczny punkt widzenia, bez względu na płeć. A.J. Tickner stawia także tezę, że decydenci i politycy amerykańscy, czy zachodni mają tendencję do „feminizacji” przeciwnika, czyli do przypisywania mu cech charakterystycznych dla kobiet. Ma to jednak miejsce w przypadku oponentów z państw, gdzie mieszkają ludzie o odmiennym kolorze skóry. Zdaniem badaczki jest to przejaw swoistego rasizmu. Dodaje jednak, iż podobny proces ma miejsce w państwach islamskich, gdzie „feminizuje” się Zachód, który zdaniem tamtejszych przywódców religijnych czy politycznych ulega degeneracji, staje się coraz słabszy i podatny na wpływy z zewnątrz.

Ważnym elementem współpracy międzynarodowej w XXI wieku jest „bezpieczeństwo”. Feministki wychodzą tutaj z założenia, iż bezpieczeństwo widziane z punktu widzenia kobiet czy dziewcząt jest traktowane jako temat drugorzędny, prawie niezauważalny. Według nich:

- patriarchalny model bezpieczeństwa, czyli zdominowany przez męską perspektywę jest konstrukcją globalną, chociaż zróżnicowaną poprzez regionalne uwarunkowania rasowe, etniczne, klasowe, czy kulturowe;
- postulat feministyczny zakłada zmianę takiego rozumienia tej kategorii;
- bezpieczeństwo powinno być analizowane przede wszystkim z perspektywy tych grup, które są najsłabsze i tym samym najbardziej narażone na wszelkie zagrożenia;
- męskie postrzeganie kwestii bezpieczeństwa wiąże się wprost z seksizmem.

Jednym z najważniejszych wyzwań dla współpracy międzynarodowej XXI wieku jest przeciwdziałanie terroryzmowi. Zwolennicy nurtu feministycznego podkreślają, iż państwa zachodnie, które są świeckie i zsekularyzowane są wrogiem nie tylko dla fundamentalistów islamskich, ale również dla ekstremistów chrześcijańskich czy żydowskich. Zdaniem badaczy

przedstawiciele wszystkich grup terrorystycznych - oprócz wrogości do państwa laickiego - łączy także typowo „męskie” postrzeganie rzeczywistości. Piszą, iż prawie wszyscy fundamentaliści religijni, którzy dopuścili się do przemocy z powodów religijnych byli mężczyznami. Co więcej, większość z nich reprezentowała postawę homofobiczną i niechęć w stosunku do równouprawnienia kobiet.

Negatywnie postrzega także czasami stosowanie środków ekonomicznych, szczególnie traktowanych jako element nacisków politycznych i dyplomatycznych. W tej sferze zwraca się z kolei uwagę na problem biedy i ubóstwa w regionach tzw. Trzeciego Świata. Feministki krytykują politykę bogatej „Północy” wobec tych państw z kilku powodów. Po pierwsze, za złą alokację środków pomocowych w potrzebujących regionach. Po drugie za zbyt małe zainteresowanie problematyką dyskryminacji i przemocy wobec kobiet. Przedstawiciele tego nurtu zwracają uwagę również na przemoc, jakiej ulegają kobiety nie tylko ze strony agresorów i grup przestępczych, ale także ze strony osób i instytucji, które są predestynowane do niesienia im pomocy, czyli pracowników organizacji międzynarodowych i żołnierzy sił Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Feministki wskazują na następujące dane, który według nich są dowodem, że kobiety są szczególnie narażone na przemoc (także seksualną) w regionach ogarniętych konfliktem zbrojnym:

- ponad 200 tysięcy kobiet było ofiarami przemocy seksualnej pod czas wojny w Demokratycznej Republice Kongo⁶;
- od 250 do 500 tysięcy kobiet zostało zgwałconych podczas konfliktu w Ruandzie;
- w latach 90. zgwałcono podczas wojny domowej w Bośni⁷.

Przemoc wobec kobiet i dzieci jest przedstawiana przez feministki jako jedna z metod prowadzenia współczesnej wojny.

Przedstawiciele feminizmu stoją na stanowisku, że współpraca międzynarodowa w XXI wieku musi w większym zakresie uwzględniać potrzeby i interesy kobiet. Zwracają uwagę na

---

⁶ Zob. Szerzej: *Soldiers who rape, commanders who condone sexual violence and military reform in the Democratic republic of Congo*, New York 2009, passim.

⁷ Por. A. Dallman, *Prosecuting conflict-related sexual violence at the International Criminal Court*, Solna 2009; Hudson H., *‘Doing’ Security As Though Humans Matter: A Feminist Perspective on Gender and the Politics of Human Security*, „Security Dialogue”, 2005, vol. 36, no. 2, p. 156-172; J.K. Lobasz, *Beyond Border Security: Feminist Approaches to Human Trafficking*, „Security Studies”, 2009, no. 18, p. 319-344; Лебец, А.С. Женщины в политике или политика женщин, „Философия права”, 2010, №2, s. 125-134.

konieczność zintensyfikowania kooperacji w sferze przeciwdziałania przemytowi oraz handlu ludźmi.

Teoria feministyczna składa się z kilku nurtów, co sprawia, iż część problemów z zakresu bezpieczeństwa międzynarodowego jest postrzegana z różnej perspektywy. Sposoby ich rozwiązania są również uzależnione od modelu feminizmu. Ponadto, jak już wyżej wskazano feminizm w teoriach stosunków międzynarodowych – podobnie jak inne teorie krytyczne – może być odczytywany zarówno jako ideologia, jak i nurt badawczy. To z kolei sprawia, iż naukowy dyskurs jest czasami wymieszany z publicystyczno-polityczną narracją. Oczywiście ten zarzut można postawić także innym nurtom teoretycznym, np. neomarksizmowi czy realizmowi.

Wybrana literatura:

Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2007.

Dallman A., *Prosecuting conflict-related sexual violence at the International Criminal Court*, Solna 2009.

Głowacka M., Sadłocha J., *Interes w dobie globalizacji z perspektywy feministycznej teorii i praktyki stosunków międzynarodowych*, „Wrocławski Przegląd Międzynarodowy”, 2010, nr 3-4.

Hudson H., *‘Doing’ Security As Though Humans Matter: A Feminist Perspective on Gender and the Politics of Human Security*, „Security Dialogue”, 2005, vol. 36, no. 2.

Лебец, А.С. Женщины в политике или политика женщин, „Философия права”, 2010, №2.

Lobasz J.K., *Beyond Border Security: Feminist Approaches to Human Trafficking*, „Security Studies”, 2009, no. 18.

Riegler H., *Feminist IR : problems, debates, prospects*, Vienna 2004.

Skjelsbaek I., Smith D., *Gender, peace and conflict*, Oslo-London 2001.

Soldiers who rape, commanders who condone sexual violence and military reform in the Democratic republic of Congo, New York 2009.

Szatlach M.E., *Women’s Space in International Relations*, w: *The Participation of Women In The Media and In Politics – an international dimension*, eds. I. Andruszkiewicz, A. Balczyńska-Kosman, Poznań 2010.

Ward J., Vann B., *Gender-based violence in refugee settings*, „Lancet” 2002, December.

Lithuania-Poland-Russia Cross-Border Co-operation Programme 2007-2013 is co-financed with funds from the European Union

---

Women in an insecure world = Les femmes dans un monde d'insécurité = Frauen in einer unsicheren Welt, Geneva 2007.